

**ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Т.Г. ШЕВЧЕНКА**

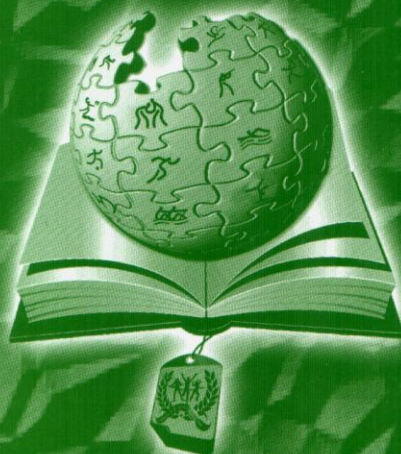

ВІСНИК

***Чернігівського національного
педагогічного університету***

Випуск 86

**Серія: ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ.
ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА СПОРТ**

**Чернігів
2011**

Борщов С.М., Остаполец І.Ю. ОСОБЛИВОСТІ ФРУСТРАЦІЙНОГО РЕАГУВАННЯ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УСКЛАДНЕНИХ СИТУАЦІЯХ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	303
Васіна Т.Л. ДІЛОВІ ІГРИ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ В ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ.....	307
Воскобойнікова Г. ВАЛЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	311
Гайдук Н.О. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....	316
Грицай С.М. ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ЯК ФОРМА СТАЖУВАННЯ ВИКЛАДАЧА ВНЗ У ПРОФІЛЬНОМУ ВНЗ	320
Додонова О.А. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЙНОГО РІВНЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ:АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ	324
Дроздов Д. В. МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ	329
Дручик В.Д., Карток Р.П. ТЕРМІНОЛОГІЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СТАРШІЙ ШКОЛІ.....	333
Ємець О.Й., Печко О.М. ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ПІДХІД В ОЦІНЦІ СТАНУ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ	337
Жара Г. І., Жиденко А. О. ПОЛОЖЕННЯ ПРО ЗДІЙСНЕННЯ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ НА ФАКУЛЬТЕТІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ (ПРОЕКТ).....	340
Іванова Л.І. СТАН РОЗРОБКИ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО РОБОТИ З УЧНЯМИ З ВІДХИЛЕННЯМИ У СТАНІ ЗДОРОВ'Я	344
Коллегаєв М.Ю. КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДОВ ТУРИЗМА В ІНДУСТРИИ АКТИВНОГО ОДДЫХА УКРАИНЫ И ЗАРУБЕЖЬЯ	348
Коломіїцева О.Е. ДИНАМІКА РІВНЯ УВАГИ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ВНЗ ВПРОДОВЖ НАВЧАЛЬНОГО ДНЯ.....	353
Кондрацька Г.Д. ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....	356
Конох А.П. ПРОФЕСІОНАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ.....	360
Короленко К.В. СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОРГАНІЗАТОРІВ СПОРТИВНО-МАСОВОЇ ТА ТУРИСТСЬКОЇ РОБОТИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН	364

УДК 796. 071. 4: 378

Дроздов Д. В.

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ*Луганський національний університет імені Тараса Шевченка*

У статті зроблена спроба виокремлення компонентів моделі формування професійних якостей майбутніх тренерів на основі діяльнісного й синергетичних підходів у сучасній освіті, окресленні основні принципи їх функціонування й статус суб'єктів освітньо-виховного процесу.

Ключові слова: професійні якості, технологічний аналіз, суб'єктність.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції в освіті окреслюють широке коло проблем, пов'язаних з різними аспектами професійної підготовки спеціалістів спортивного профілю, зокрема, майбутніх тренерів із різних видів спорту. Професійні якості фахівця, що є компонентами особистісного становлення людини й складовими професіограми її майбутньої роботи, на жаль, поки що не отримали належного наукового вивчення та методологічної організації в процесі фахової підготовки майбутніх тренерів, що обумовлює актуальність порушеної теми статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерельною базою теоретичного моделювання процесу формування професійних якостей майбутніх тренерів у вищих навчальних закладах України стали праці таких науковців, як В. Сластьонін, В. Каширін, І. Підласий, В. Слободчиков, І. Ісаєв тощо, у яких розкриваються психолого-педагогічні аспекти підготовки студентів, а також спеціальні студії Р. Уэйнберга, Д. Гоулд, М. Філя, В. Пешкова, присвячені особливостям тренерської професії, вивченням особистості в спорті.

Мета наукової статті – окреслити компоненти теоретичної моделі формування професійних якостей майбутніх тренерів у процесі фахової підготовки, прослідкувавши вияв їх взаємозв'язків та концептуальних принципів функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зростити людину, яка була б професійно здатна навчати і виховувати інших людей, усіяко підтримувати і сприяти їх саморозвитку, відчуваючи при цьому свою органічність в обраній спеціальності, можливо лише за умови системного розвитку тих компонентів, які б не порушували індивідуальні виміри природи особистості й власне усталену організацію її майбутньої професійної діяльності. Такими компонентами для тренера виступають професійні якості, що складаються зі спектру особистісних цінностей та професійних орієнтацій, розвинутість яких забезпечує високу якість педагогічної діяльності, репутацію майстра навчання, виховання, спортивного наставника, особистісне й службове благополуччя і, на кінець, індивідуальний морально-психологічний комфорт особистості.

Процес навчання студентів – майбутніх тренерів – повинен максимально моделювати їхню подальшу професійну діяльність. Існуюча система освіти на факультетах фізичного виховання і спорту більшою мірою орієнтована на засвоєння теоретичних знань, а не оволодіння студентами технологією тренерської діяльності: "Потрібні тренеру теоретичні дисципліни викладаються у відриві від реальної тренерської практики, без виходу на конкретні задачі, які тренеру належить постійно вирішувати" [10, 165-166], – зазначає А. Якимов. "У цьому зв'язку надзвичайно важливо, щоб із ранніх етапів професійного становлення студенти почали осмислення свого ціннісного простору, побачили його зв'язок із цілями і завданнями обраної професії, а також були залученими у спеціально організовану роботу з розвитку своїх смислових орієнтирів" [1, 266]. Прагнення людини здійснити себе через свою професійну діяльність є однією з основних культурних цінностей. Тому зміцнення і підтримка цього прагнення мусить виступити основним завданням професійної освіти. Залучення студентів до проектування своєї освіти може, з одного боку, зміцнювати професійну налаштованість, а з другого – слугувати зразком для побудови життєвої і професійної стратегії.

Схематичною візією процесу формування виділених професійних якостей майбутніх тренерів може стати розроблена концептуально-технологічна модель розвитку професійних якостей майбутніх тренерів у процесі фахової підготовки. Використання технологічного аналізу в процесі конструювання даної моделі, що передбачає структурування діяльності, розкладання її на складові елементи (у нашому випадку – це виділення дев'яти провідних видів діяльності сучасного тренера), дало нам можливість

детально описати складові професіограми фахівця з фізичного виховання і спорту й показати, які професійні якості варто плекати в процесі фахової підготовки майбутнім спеціалістам з фізичного виховання і спорту. Такими стали: особистісні, педагогічні, фізичні, психологічні, комунікативні, організаційні, прагматичні, інноваційні та патріотичні якості.

Треба наголосити, що до останнього часу оцінка характерних особливостей і станів особистості фахівця в спортивній психології здійснювалася на основі загальних психологічних анкет, що не враховували багатьох аспектів тренерської діяльності.

Концептуально-технологічну модель формування професійних якостей майбутнього тренера логічно конструювати з умовою врахування не лише спортивної або навчальної діяльності як провідних у процесі фахової підготовки тренера, а й на основі наявних сьогодні сфер його діяльності, враховуючи синергетичне звернення до особистості майбутнього тренера (на мікро-, мезо- та макрорівнях).

Покладений в основу педагогічного дослідження діяльнісний підхід до навчання, що прийшов на зміну функціональному показав, що "усі компоненти або функціональні види діяльності проявляються в роботі педагога будь-якої спеціальності, а їх здійснення передбачає володіння педагогом спеціальними професійними якостями" [6, 24]. Треба зазначити, що діяльнісний підхід у педагогічному розумінні є поняттям ширшим, ніж певні знання, уміння та навички, оскільки передбачає мотивацію, оцінку та інші параметри навчання, що відбивають його особистісний характер. Таким чином, даний підхід спрямований на організацію діяльності суб'єкта, в якій він був би активним у пізнанні, праці, спілкуванні, своєму розвитку. При цьому особистісний і діяльнісний підходи знаходяться в діалектичній єдності, тому що особистість виступає суб'єктом діяльності, яка, у свою чергу, поряд з іншими факторами, визначає особистісний розвиток людини.

Науковець І. Підласий зазначав, що "у процесі діяльності відбувається всебічний й цілісний розвиток особистості, формується її відношення до навколишнього світу. Для того, щоб діяльність призвела до формування запроєктованого образу, її треба організувати й відповідно спрямовувати" [5, 61]. Такою побудовою діяльності є її мотивованість, яка визначає початковий момент діяльності. Якщо предмет діяльності – це те, на що вона спрямована, то мотив – це те, задля чого відбувається ця діяльність. Сучасні фахівці в галузі психології спорту та фізичної культури Р. Вейнберг та Д. Гоулд дотримуються комбінованого погляду на зміст мотивації, згідно з яким "мотивація не є наслідком лише таких індивідуальних характеристик, як потреби, інтереси або цілі, чи лише таких ситуаційних факторів, як стиль тренера або викладача. Зрозуміти сутність мотивації можна тільки на основі вивчення взаємодії цих двох комплексів факторів" [8, 45]. Погоджуючись з науковцями, зауважимо, що в межах нашого дослідження ми будемо виходити з наступних позицій: найоптимальніший спосіб досягнення тренером мотивації полягає у врахуванні й вивченні взаємодії особистісних та ситуаційних факторів.

Згідно з обраною нами концепцією навчання, студент із самого початку навчання приймає діяльнісну позицію, у зв'язку з чим пізнавальна діяльність найчастіше носить проблемно-пошуковий характер, оскільки спрямована на орієнтацію і вирішення різного роду виробничих завдань та аналіз типових і нестандартних ситуацій, що відображають конкретні умови й динаміку виробничого життя, зміст та форми майбутньої виробничої діяльності, створюють сприятливі умови для формування професійних якостей майбутнього тренера. Таким чином, мотиви навчання за обраною нами концептуально-технологічною моделлю визначають мету фахового зростання майбутнього спеціаліста, що полягає у цілісному поступовому оволодінні ним основних професійних якостей.

Серед головних принципів, покладених в основу концепції моделювання формування професійних якостей майбутніх тренерів, виділяємо наступні:

– суб'єктність особи майбутнього фахівця. Вітчизняні психологи В. Слободчиков, І. Ісаєв у дослідженнях з психології суб'єктивності зазначають, що "стати суб'єктом певної діяльності означає – освоїти цю діяльність, оволодіти нею, бути здатним до її здійснення і творчого перетворення" [7, 250]. Дослідники педагогіки вищої школи з цього приводу зазначають: "Суб'єктність людини має прояв у її життєдіяльності, спілкуванні, самосвідомості. Вона є здатністю людини бути стратегом своєї діяльності, ставити й коригувати свої цілі, усвідомлювати мотиви, самостійно здійснювати дії й оцінювати їх адекватність задуманому, намічати життєві плани" [3, 352]. Треба також зазначити, що описуваний термін останнім часом починає входити в педагогічні дослідження і педагогічну практику як визначення соціально цінної якості особистості, яку необхідно формувати в процесі педагогічної взаємодії;

– принцип єдності навчання й виховання особистості майбутнього тренера: навчаючись певним видам професійної діяльності, студент у процесі фахової підготовки формує в себе систему необхідних якостей, виховує себе як самоорганізовану особистість;

– принцип полірівневого формування якостей спеціаліста з фізичного виховання і спорту. У даному аспекті мова йде про синергетику як інноваційну методологію педагогічної освіти, яка наразі активно входить до усіх сфер життєтворчості сучасної людини. Синергетичні технології "обґрунтовують необхідність відходу від загального темпу навчального процесу і єдиної професіограми, натомість пропонуючи врахування особистісної унікальності кожної людини, широкого спектру траєкторій

саморозвитку кожного студента, звільнення особистісної мотивації професійного самозростання майбутнього вчителя" [2, 8]. При цьому, особлива увага приділяється тому, що успіх діяльності сучасного педагогічного працівника залежить від синергетичної єдності й взаємозв'язку мікро-, мезо- і макрорівнів;

– принцип послідовного переходу від навчальної до професійної діяльності. Провідною фігурою даної системи навчання є сам студент, викладач при цьому виконує переважно організаторську функцію: будує навчальний процес таким чином, щоб майбутній тренер зміг за роки навчання взяти участь в основних видах професійної діяльності (особистісній, спортивній, педагогічній, психологічній, організаторській, комунікативній, патріотичній, прагматичній, інноваційній), оцінити свою компетентність у кожній з них і, відповідно, починати (або ж продовжувати) формувати в собі необхідні професійні якості. Велику увагу викладач повинен приділити виробничій та навчальній практиці студента, її ефективності, оскільки пізнання й удосконалення тренерських якостей, за словами С. Філя та В. Пешкова, "набувається, головним чином, в процесі щорічних професійних практик, коли студенту випадає можливість здійснювати творчий, новаторський підхід до своєї діяльності з фізичного виховання своїх учнів" [9, 17];

– принцип педагогічного спрямування й мотивації майбутнього тренера до активної участі в провідних видах професійної діяльності. Відомо, що мотивація представляє собою загальну назву для процесів, методів, засобів спонукання студентів, учнів до продуктивної пізнавальної діяльності, активного засвоєння змісту навчання. У ролі мотивів виступають у взаємозв'язку потреби та інтереси, прагнення та емоції, настанови та ідеали. Тому педагоги, зокрема І. Підласий, зазначає, що "мотиви – це складні новотвори, які представляють собою динамічні системи, де здійснюється аналіз й оцінка альтернатив, вибір та прийняття рішень" [5, 182]. За таких умов, увага викладача повинна бути зосереджена не на мотивах освіти – зовнішньому "нажиму", а на мотивах навчання – внутрішніх спонукальних силах особистості студента. У пригоді викладачу повинні стати різноманітні прийоми розвитку мотивації, головним з яких, згідно з діяльнісним підходом до навчання, є створення проблемно-пошукових ситуацій в процесі фахової підготовки майбутніх тренерів із різних видів спорту.

Виокремлені принципи становлять собою концептуальну змістову в спробі окреслити теоретичну модель формування професійних якостей майбутнього тренера.

Окремо також опишемо функціональний статус викладача і студента, який, на наше переконання, буде найбільш відповідати впровадженню умовам формування професійних якостей майбутніх тренерів у процесі фахової підготовки. Відомо, що студент і викладач працюють в одній державній системі: мета закладу, навчальні плани і програми однаково адресуються і тим, і іншим, проте їх позиції, безумовно, відрізняються. За спостереженням О. Адаменко, в сучасних роботах українських дослідників поряд із загальними питаннями активно розробляються питання формування пізнавальної сфери особистості, її творчої активності, комунікативної культури, морального, естетичного й екологічного виховання [4, 36]. Спираючись на гуманістичні тенденції в сучасній системі освіти, можемо говорити про те, що дійсно наразі педагог і вихованець повинні виступати, перш за все, як особистості, а не як соціальні транслятори й реципієнти системи знань: "Як особистості вони потребують нового збагачення свого життєвого досвіду, задоволення духовно-світоглядних потреб, культурного обміну й спілкування" [4, 44], – пише науковець О. Белий. Безумовно, ефективність особистісного обміну між студентом і викладачем залежить, найперше, від професійно-педагогічної майстерності останнього. Професіоналізм, інтелектуальна, соціальна, морально-естетична зрілість викладача – головні компоненти його ефективної діяльності у вищих навчальних закладах. Проте не єдині. До цього комплексу В. Курило, С. Савченко додають важливу характеристику – "прийняття особистісної орієнтації освіти" [4, 102], тобто мова йде про безпосередній розвиток демократичного стилю спілкування й керівництва в роботі викладача, запровадження принципу діалогічності у співпраці з студентами, розуміння самоцінності особистості як провідного принципу гуманістичної педагогіки. Педагог при цьому – помічник, який пристосовується до розвитку кожної особистості, створює умови для студентського саморозвитку, організовує його творчу роботу й розвиток позитивної самооцінки. Наприклад, формуючи в процесі навчання педагогічні якості майбутніх тренерів, викладач повинен всіляко заохочувати прояви гуманності, толерантності, професійного підходу до справи тощо, акцентувати на них, ставити в приклад іншим студентам і т. д. Отже, викладач повинен створювати такі умови навчання й виховання, за яких особистість самостійно доходить до розуміння важливості й необхідності плекання в собі відповідних якостей.

За таких умов сам студент, як майбутній тренер, постає свідомим, повноправним і відповідальним учасником освітньо-виховного процесу, що активно допомагає у створенні самого себе як людини і як професіонала, стає суб'єктом власної життєтворчості. Зауважимо, що суб'єктність, у даному разі, розуміється нами не в контексті традиційного значення, а як "особистісний новотвір, який сформувався в процесі життєдіяльності, в оригінальному соціокультурному середовищі; в такій суб'єктності відбито й зафіксовано конкретний досвід кожного студента, і вона ж є фундаментом програми особистісного розвитку на весь період навчання у вищому навчальному закладі" [4, 105].

Висновки й перспективи подальших досліджень

Таким чином, ми окреслили можливі компоненти моделі формування професійних якостей майбутніх спортивних тренерів у процесі фахової підготовки на основі діяльнісного й синергетичного підходів, зокрема, відтворення реальних видів діяльності сучасного спортивного тренера (особистісної, педагогічної, фізичної, психологічної, комунікативної, організаційної, прагматичної, інноваційної й патріотичної) та комплексу відповідних професійно важливих якостей на мікро-, мезо- та макрорівнях, а також наявність навчально-професійної мотивації. Серед головних принципів, покладених в основу концепції моделювання формування професійних якостей майбутніх тренерів, ми виділили суб'єктність особи, єдність навчання й виховання, полірівневість і т. д. Відтак на основі уведених компонентів можливо сконструювати концептуально-технологічну модель формування професійних якостей майбутніх тренерів і апробувати її функціональну ефективність у реальній практиці фахової підготовки, що, власне, й стане завданням наших майбутніх наукових досліджень.

Використані джерела

1. Бех І. Д. Виховання особистості : У 2-х кн. Кн. 2 : особистісно-орієнтований підхід [Навч.-метод. посіб.] / І. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 344 с.
2. Добронравова І. Філософія науки і синергетика освіти / І. Добронравова // Вища освіта України. – 2003. – № 2. – С. 7-12.
3. Коджаспирова Г., Коджаспиров А. Педагогический словарь: для студентов высших и средних педагогических учебных заведений [Текст] / Г. Коджаспирова, А. Коджаспиров. – М. : Академия, 2001. – 396 с.
4. Педагогика : ХХІ век / Луган. гос. пед. ун-т им. Т. Шевченко; [Отв. ред.: В. С. Курило, С. Я. Харченко, Г. А. Петровская] – Луганск : Знание, 2002. – 182 с.
5. Подласый И. Педагогика. В 2 кн. [Учебник для студ. пед. вузов] / И. Подласый. – Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. – М. : Гуманит. изд. центр "ВЛАДОС", 1999. – 576 с.
6. Сластенин В., Каширин В. Психология и педагогика [Учеб. пособ.] / В. Сластенин, В. Каширин. – М. : Издательский центр "Академия", 2001. – 480 с.
7. Слободчиков В., Исаев И. Психология человека: Введение в психологию субъективности [Текст] / В. Слободчиков, И. Исаев. – М., 1995. – 265 с.
8. Уэйнберг Р., Гоулд Д. Основы психологии спорта и физической культуры [Текст] / Р. Уэйнберг, Д. Гоулд – К. : Олимпийская литература, 1998. – 335 с.
9. Филь Н., Пешков В. Профессиональная подготовка студентов в институте физической культуры [Текст] / Н. Филь, В. Пешков. – К. : Вища школа, 135с.
10. Якимов А. М. Основы тренерского мастерства [Учеб. пособ. для высш. учеб. заведений физ. культуры] / А. М. Якимов. – М. : Тера-Спорт, 2003. – 176 с.

Дроздов Д. В.

МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КАЧЕСТВ БУДУЩИХ ТРЕНЕРОВ

В статье сделана попытка выделения компонентов модели формирования профессиональных качеств будущих тренеров на основе деятельного и синергетического подходов в образовании, очерчены основные принципы их функционирования и статус субъектов учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова: профессиональные качества, технологический анализ, субъектность.

Drozdv D. V.

THE MODEL OF PROFESSIONAL QUALITIES FORMING OF FUTURE TRAINERS

In the article the attempt to distinguish the components of model of professional qualities forming of future trainers was made on the basis of active and synergetic approach in education, the main principles of their functioning and the status of educational and educative process were outlined.

Key words: professional qualities, process analysis, subjectivity.

Стаття надійшла до редакції 23.03.2011